

*Людмила Базиль,
докторант НПУ імені М. П. Драгоманова,
кандидат педагогічних наук, доцент*

Значення видавництва для розвитку літературознавчої компетентності вчителя

*Пишуть, щоб розповісти про щось,
а не для того, щоб бути похваленим...*

Квінт іліан

Статтю присвячено актуальній проблемі розвитку літературознавчої компетентності особистості, а відтак, і читацької культури людства. Авторкою здійснено аналітичний огляд друкованої продукції філологічного напрямку видавництв "Академія" й "Академвидав". У статті доведено, що розвиток літературознавчої компетентності майбутнього вчителя-словесника безпосередньо залежить від рівня поінформованості громадян про літературознавчі розвідки й художні твори.

Ключові слова: літературознавча компетентність, вчитель української мови і літератури, видавництво.

У сучасному глобальному інформаційному просторі актуальною стала проблема формування готовності особистості блискавично зорієнтуватися у величезній кількості наукової інформації. Особливої значущості в соціокультурних умовах набули вміння виокремлювати концептуальні й методологічні підходи до розв'язання професійних ситуацій, добирати раціональні шляхи та оптимальні методи наукового пошуку. Такі фактори зумовили посилення уваги науковців до професійної підготовки словесників.

Перед сучасними навчальними закладами виникла потреба у фахівцях із високим рівнем естетичної, читацької і методологічної культури, оскільки до швидкої адаптації в

інформаційно-технологічному суспільстві здатні педагоги з розвиненою літературознавчою компетентністю. Такі вчителі готові до сприйняття кожного слова художнього полотна як частинки мистецького світу. Вони розуміють і вміють глибоко проаналізувати духовний світ літераторів, адекватно оцінюють їхні твори, слідкують за рухом здобутків митців у часі і просторі, мають розвинені творчі здібності до інтерпретації художніх творів.

Одним із можливих шляхів формування таких умінь є усвідомлення інтенсифікації інформаційних процесів. Початок третього тисячоліття характеризується масовим запровадженням електронних ресурсів інформації. Нині маємо

змогу користуватися пошуковими системами інтернет-мережі: Google, Rambler, Yandex, Mail тощо, енциклопедіями, словниками й довідниками, навчальними посібниками, мультимедійними підручниками, наукові доповіді й усні виступи стали неможливими без презентації MS Office PowerPoint. Однак такий динамізм розвитку інформаційних систем, зростання можливостей людства користуватися електронною інформацією зовсім не применшують ваги друкованих видань. На 61-му Всесвітньому газетному конгресі та 15-му форумі редакторів у Гетеборзі (Швеція) наголошувалося, що, незважаючи на "інформаційний бум", друковані засоби міцно утримують свої позиції. Кількість споживачів друкованої продукції в усьому світі за період з 2003 р. і донині зросла на 50 млн. В усіх країнах збільшено загальний тираж друкованих видань. Традиційним стало проведення Форуму книговидавців у Львові. Чисельність учасників масштабного заходу переконає у значущості друкованої продукції порівняно з електронними виданнями.

Такий стан є цілком закономірним. Книги, надруковані вітчизняними видавництвами, сприяють захисту свідомості українського народу від негативних інформаційних світових впливів. Аналітичний огляд випуску книжкової продукції в Україні за останні роки показує, що публікація літературно-методичних видань із гуманітарних, зокрема філологічних, наук та художніх творів щорічно збільшується орієнтовно на 347 одиниць, що становить 32% від загальної кількості назв.

Питання історичного становлення видавничої справи, її специфіки, розвитку та впливу на поступ інформаційно-технологічного суспільства вивчають нині О. Афонін, Г. Біланич, С. Буряк, Н. Регідайло, М. Сенченко, І. Крушинська, Д. Степовик, М. Тимошик та інші. Різні аспекти проблеми професійної філологічної освіти перебувають у центрі наукових інтересів таких відомих учених, як Н. Бернадська, О. Галич, Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Градовський, А. Гуляк, Т. Гундорова, С. Жила, Н. Зборовська, В. Іванишин, Г. Ключек, Ю. Ковалів, А. Козлов, О. Куцевол, М. Пентиліук, Н. Остапенко, О. Семенов, Г. Семенюк, А. Ситченко, Г. Токмань, В. Шуляр та інших.

Науковцями визначено основні тенденції методології літературознавчої освіти, з'ясовано напрями розвитку літературознавства, охарактеризовано технології вивчення художньої словесності у взаємозв'язках із різними видами мистецтв, розроблено методику формування креативної творчої особистості словесника, сформульовано оптимальні умови компаративного аналізу художніх творів, охарактеризовано різні методи шкільної літературної освіти тощо.

У галузі видавничої справи дослідниками загалом проаналізовано її специфіку, осмислено історичні етапи розвитку книгодрукування в Україні та зарубіжжі, витлумачено законодавчу базу, досліджено основні підходи в діяльності видавництва, охарактеризовано різні види робіт окремих видавничих установ — "Гене́за", "Знання", "Карпати" та інших.

Студіювання аналітичних оглядів, наукових праць, власні спостереження за розвитком загальної і, зокрема, читачької культури суспільства дають змогу констатувати поступове зростання її рівня. Підвищення культурного стану людства, на нашу думку, залежить від результативності розповсюдження серед громадян літературознавчих розвідок, художніх полотен та рівня готовності їх сприймати. Причому адекватність об'єктивного осмислення художніх творів, публіцистичних і літературно-критичних праць, на нашу думку, залежить від ступеня розвитку літературознавчої компетентності особистості.

Тому в пропонованій статті простежимо вплив презентацій і виставок друкованої продукції концептуальних вітчизняних видавництв на формування зазначеної якості особистості, а відтак і читачької культури людства.

Логіка дослідження спонукає до тлумачення зазначеного поняття. Беручи до уваги наукові погляди відомих учених, під літературознавчою компетентністю розуміємо цілісний комплекс властивостей особистості, які забезпечують ефективне, раціональне й творче використання літературознавчих знань і філологічних умінь у міжособистісних ситуаціях.

Важливим чинником у розвитку таких якостей є ступінь оволодіння відповідною інформацією соціокультурного простору. Ефективним шляхом поінформованості громадян, на переконання авторки, є організація та проведення форумів, творчих зустрічей, книжкових виставок, презентацій, що влаштовуються колективами співробітників видавництв навчальної, наукової та художньої літератури у культурно-освітніх закладах.

Яскравим прикладом такої діяльності стала виставка-презентація одного з найпотужніших видавництв "Академія" та видавничого центру "Академвидав", що відбувалася на базі Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Книги серії "Альма-матер" є вагомим складовою фондів бібліотек провідних українських вищих навчальних закладів і книгарень. Видавництво "Академія" має беззаперечний авторитет на теренах нашої держави, відоме й в європейських країнах.

Для друкованої продукції видавництва "Академія" властивий високий рівень науковості та методичної якості. Книги містять логічно структуровані на основі концептуального підходу тексти. Виклад змістового наповнення характеризується лаконічністю, влучністю, чіткістю й доступністю. Тому-то й відгукуються студенти про підручники і навчальні посібники видавничих установ, як про "компас в океані наукової інформації".

У літературознавчій підготовці такими орієнтирами інформаційного простору стали видання серії "Nota bene", зокрема "Літературознавчий словник-довідник" (за редакцією Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, В. Теремка). Обидві редакції книги (1997, 2006) закономірно засвідчили попит масштабних розмірів. У словнику вміщено основні терміни з теорії й історії літератури, літературної критики, герменевтики, поетики версифікації, літературного джерелознавства та евристики, категорії споріднених наукових галузей — мистецтвознавства, лінгвістики, фольклористики, естетики і філософії, які допомагають усвідомити мистецький феномен художньої літератури та літературного життя. Словникові статті, підготовлені такими відомими літературознавцями, як Р. Гром'як, Ю. Ковалів, М. Кодак, Ф. Погребенник, П. Федченко, М. Чернопиский та інші, слугують міцними підвалинами формування літературознавчої компетентності особистості.

Грунтовний двотомник "Літературознавча енциклопедія" підготовлений з урахуванням сучасних вітчизняних і світових тенденцій наукової галузі. Книга містить фундаментальну інформацію про літературознавчі категорії, літературні угруповання, стильові течії, світові та вітчизняні літературно-мистецькі напрями, що сприяє формуванню ерудиції читачів. Для більшості студентів, учителів, викладачів названі довідкові видання стали настільними книгами.

Навчальні посібники для студентів "Нариси з теорії літератури" В. Іванишина, "Історія українського літературознавства та літературної критики" М. Наєнка, "Сучасна українська проза. Постмодерний період" Р. Харчук, "Українська драматургія кінця XIX — початку XX століття" Н. Малютіної, "Український фольклор" І. Руснак та інші сприяють систематизації літературознавчих знань, організовують наукову діяльність, допомагають ефективно виконати індивідуальні й самостійні завдання у контексті опанування навчальних курсів.

Ефективним, за результатами апробації навчального посібника з теорії літератури, є формування складових літературознавчої компетентності на основі застосування жанру нарисів. Як показує опитування студентів і власний практичний досвід, аналізована книга В. Іванишина здобула високий авторитет серед молоді саме через нестандартний підхід до оформлення теоретико-літературних відомостей.

Навчальний посібник "Сучасна українська проза. Постмодерний період" формує об'єктивний образ сучасного літературного процесу, без чого неможливе усвідомлення художнього слова письменників нашого часу й адекватна оцінка їхніх літературних полотен. Інформативні матеріали книги розкривають феномен вітчизняного постмодернізму в контексті світової культури. Доступність викладу змістового наповнення про художні експерименти митців сучасної прози розвиває вміння студентів здійснювати самостійні літературно-критичні оцінки, виробляє навички "адекватного прочитання" постмодерністських творів, розвиває вміння "глибоко зануритися у текст", усвідомити естетичні глибини зразків художньої словесності, відчутти неповторність і самотність кожного слова, деталі, образу твору, виявити взаємодії літературного життя.

Відзначимо, що змістове наповнення книг літературознавчого напрямку характеризується високим науковим рівнем, доступною формою викладу матеріалу, наявністю логічних схем і узагальнюючих таблиць.

Тести з української літератури, оформлені з ініціативи видавництва в однойменну серію, виробляють аналітичні, пошукові уміння школярів у системі літературознавчої освіти. Принципи укладання завдань сприяють усвідомленому розумінню учнями цілісності літературно-мистецького життя, єдності фольклорних і книжних творів. Тести з української літератури, підібрані Н. Бернадською й Г. Усатенко, забезпечують формування літературознавчої ерудиції учнів середньої і старшої школи, розвивають у них філологічні уміння, гуманітарне мислення, виробляють здатність проникати в канву літературного життя й естетичних глибин твору, вдосконалюють навички приймати рішення й творчо діяти у нестандартних професійних ситуаціях.

Книги серії "Монограф" презентують нестандартні підходи до осмислення складних теоретичних питань лінгвістики й літературознавства, розкривають таємниці духовних істин українських письменників, удосконалюють рівень літературознавчої компетентності студентів, учителів, викладачів. "Монограф — це людина, яка невгамовно докопуються до світоглядної і наукової істини, небуденно мислить, неординарна у слові, провокує своїми текстами до дискусій і альтернативних досліджень". Таким науковцем вважаємо авторку книги "Драма свободи в модернізмі. Пророчі голоси драматургії Лесі Українки" Л. Демську-Будзуляк. Дослідниця розкриває феномен драматичної творчості письменниці у контексті доби модернізму. Авторка посібника осмислює філософський трикутник індивідуальної свободи людини (фізичний, естетичний, етичний аспекти) та особливості їх інтерпретації Ларисою Косач. На основі опанування змістового наповнення книги переконуємося, що художні тексти письменниці — то "метафоричний діалог із читачем, намагання запропонувати шкалу цінностей, в якій особистість здатна "... своїм життям до себе дорівняти".

На вироблення цілісної картини світоглядного уявлення про модернізм у літературному процесі орієнтують книги "Український літературний європеїзм" В. Матвіїшина та "Відбиток часу у дзеркалі буття" Т. Огневої. Опанування матеріалами досліджень науковців виробляє філологічні уміння щодо інтерпретації художніх текстів на тлі світового мистецтва, вдосконалює навички літературознавчого аналізу творів з урахуванням історичного, естетичного, мистецького й літературознавчого підходів.

Фундаментальною у комплексі розвитку літературознавчої компетентності вважаємо працю "Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури" Н. Зборовської. Книга формує методологічну культуру літературознавчого дослідження, і зокрема уміння здійснювати психоаналіз кожного компонента художнього твору й творчості митця в цілому, спонукає до глибоких роздумів, пошуку зв'язків між життєвими перипетіями долі митців, часом, коли творилось художнє полотно, і подіями, відображеними на сторінках зразків словесного мистецтва. Авторка утверджує новий підхід до осмислення мистецької палітри художньої творчості.

У книгах серії "Життя і слово" — це "Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес" В. Даниленка й "І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський" Я. Поліщука — у формі літературних портретів представлено життєву долю й творче зростання митців, які сформували канон сучасної української літератури. За матеріалами видань створюємо цілісний образ особистості митців, опануємо нову стратегію критичного осмислення художніх творів. Такі книги у світлі сьогодення вимальовують портрети відомих поетів і прозаїків, а відтак, спонукають до "перечитання" зразків мистецької творчості, пошуку і розуміння тонкощів поетичного слова, розвивають філологічні здібності, впливають на естетичний смак. Так, зі сторінок праці Я. Поліщука постає образ М. Коцюбинського як справжнього майстра художньої творчості, котрий "не перестає дивувати багатством і витонченістю художнього слова", невичерпною енергією пошуків краси у природі, побуті, людях, літературі та мистецтві. Саме цей письменник на основі мрій, яскравих вражень, багатой поетичної уяви, розбурханої фантазії, осяянь творчої думки створив художній простір, який у кожен добу відкриває нові перспективи і шляхи осмислення майстерного доробку.

Зі сторінок видань серії "Автографи часу" відчувається жага авторів (що передається і читачам) з'ясувати чинники світоглядного становлення письменників, виявити їхню справжню сутність, "заирнути в душу" кожного митця, віднайти "тоненькі ниточки", якими пов'язані перипетії життєвої долі майстра художнього слова і його героїв. Наприклад, психобіографічний роман "Троянда ритуального болю" С. Процюка розкриває таємницю внутрішнього світу відомого українського письменника Василя Стефаника. Автор на високому мистецько-психологічному рівні подає історію "загублених кохань", відтворює емоції і переживання літератора, прослідковує появу символів у творчому доробку й інтерпретує їх зміст. Зі сторінок книги дізнаємося, що символом життя і смерті для митця була троянда. Трагічність і складність людського існування В. Стефаник прагнув подолати "ритуалом власної творчості".

Складне і водночас цікаве й унікальне життя Ольги Кобилянської стало фактологічною основою біографічного роману "Шарітка з Рунгу" В. Врублевської. У творі на високохудожньому рівні з використанням правдивих біографічних фактів створено образ жінки в усіх іпостасях, висвітлено секрети міжособистісних стосунків письменниці з рідною, друзями, однодумцями, показано її психологію і внутрішній світ.

У повісті-есе "Твого ім'я не вимовлю ніколи" Р. Горак розкриває таємничу історію збірки "Зів'яле листя". За версією автора, Іван Франко втілює у поетичні рядки не переживання від нещасливого кохання, а емоції, що виникли після "прочитання щоденника самогубця, який не зміг пережити нерозділеного почуття". Повість навіває таємничість на постать відомого письменника, спонукає до пошуково-дослідницької літературно-краснознавчої діяльності, глибоких роздумів, ретельного аналізу поезій.

Художньо-біографічна проза залишається у сучасній літературознавчій освіті одним із ефективних шляхів мотивації читачської культури, стимулювання дослідницької діяльності, вироблення стійкого інтересу до літературного життя, розвитку філологічних умінь.

Науково-методичними орієнтирами у комплексі розвитку літературознавчої компетентності студентів і учителів-словесників є книги серії "САМ", заснованої в 2008 р. Зокрема навчальний посібник "Українська література XI—XVIII ст." П. Білоуса, О. Білоус є "компасом" в океані давньої художньої словесності. Автори видання доступно формують методику опрацювання давньоукраїнських текстів, тлумачать технологію виявлення і розуміння кодів давнього письма. На основі книги у студентів формується цілісне уявлення про феномен давньої літератури, розвивається вміння вдумливого й уважного читання текстів та їх інтерпретації. Структура посібника є логічною і глибоко продуманою. Найбільший науковий інтерес у студентів викликає інформаційне наповнення підрозділів "Думки авторитетів", "Варто знати й це". Зміст параграфів "Коротко про основне" сприяє систематизації й узагальненню лекційного матеріалу. Методичні поради, вміщені у підрозділі "Напередодні семінарського заняття", суттєво допомагають ефективно підготуватися до опитування.

Здобуття літературознавчої освіти за книгами відомого й одного з найпотужніших видавництв України сприяє організації процесів у пам'яті особистості, узагальненню й систематизації знань, допомагає на високому якісному рівні підготуватися до семінарських, практичних, лабораторних занять, спонукає до дискусій, альтернативних досліджень, професійного зростання й самоутвердження, сприяє успішному складанню заліків і екзаменів.

Звичайно, така висока оцінка є результатом напруженої і копіткої співпраці висококваліфікованих фахівців видавництва, які мають розвинене відчуття слова, високий рівень редакторської майстерності й комунікативних умінь, та відомих вчених, досвідчених авторів, креативних дослідників, котрі "невгамовно докопуються до світоглядних і наукових істин". Очолює колектив видавництва вже понад п'ятнадцять років кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка Василь Іванович Теремко.

Під час виставки-презентації досвідчений науковець провів зустріч-діалог з викладачами — майбутніми авторами, студентами, магістрантами й аспірантами Сумського державного університету й Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Професійне спілкування з директором видавництва надихнуло співробітників університетів до творчості, поживило наукові інтереси студентів.

Як відомо, у сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, коли "старіння" знань відбувається з блискавичною швидкістю, дослідницька діяльність стала одним із провідних видів роботи фахівця будь-якої галузі. Професійне зростання вчителя-словесника, і зокрема розвиток його літературознавчої компетентності, відбувається безпосередньо у процесі виконання навчально- і науково-дослідницьких завдань із літературознавчих або дотичних до них курсів. Педагогу нової генерації необхідні вміння виокремлювати у потужній площині художньої літератури високоморальні цінності й загальнолюдські установки, потрібні для створення духовно здорової нації, за допомогою влучного, літературно унормованого й емоційного слова виробляти у школярів громадянський світогляд, високі етико-естетичні ідеали, розвивати їхні особистісні якості та властивості.

На формування таких якостей спрямована книга О. Семеног "Культура наукової української мови", презен-

тована під час зустрічі представників видавництв із освітянами Сумщини. У книзі переконливо доводиться пріоритет науково-дослідної діяльності вчителя, пропонуються технології роботи з науковим текстом. Видання користується попитом серед студентів і викладачів. Посібник став "добрим помічником, порадиником" молодим дослідникам, оскільки на його сторінках пропорційно поєднано виклад теоретичних відомостей із практичними порадами щодо оформлення власних наукових розвідок.

Під час виступу О. Семеног відзначила високий професіоналізм колективу видавництва, який дуже відповідально ставиться до підготовки і друкування кожного авторського оригіналу. Співробітникам за час існування й успішної діяльності видавництва вдалося сформувати чітку концепцію та вимоги до підручників і посібників, виробити оригінальну технологію структурування тексту й оформлення змісту.

Головним принципом діяльності видавництва "Академія" є орієнтація на студента, усвідомлення його потреб. Тому навчальні видання мають переважно діалогову форму викладу, характеризуються лаконізмом формулювання думок, логікою і послідовністю зв'язків між підрозділами. Вдалим є застосування сучасних прийомів оформлення наукового тексту, різних способів актуалізації уваги читача: використання різних шрифтів друку, розташування тексту, створення схем, таблиць, укладання іменних покажчиків, словників ключових термінів.

Під час зустрічі та виставки-презентації співробітники видавництва продемонстрували високий професіоналізм і вміння максимально врахувати інтереси і запити сучасного соціуму. Монографії, підручники, навчальні посібники, словники, енциклопедії, тести, презентовані видавцями, привернули увагу викладачів і студентів інтелектуальною вишуканістю у добір літератури з різних галузей знань, передусім гуманітарних, рівнем оформлення й поліграфії.

Продукція видавництва в інформаційному просторі зарекомендувала себе як ефективне джерело формування літературознавчої компетентності в умовах безперервної освіти. Книги серій "Альма-матер", "Nota bene", "Енциклопедія ерудита", "Монограф", "Автографи часу", "Життя і слово", "САМ" адресовані широкому колу читачів, котрі прагнуть до постійного вдосконалення, саморозвитку й самопізнання в царині філологічної освіти. Вони сприяють подоланню інертності сучасної молоді, спонукають до творчих пошуків і нестандартних досліджень у галузі літературознавчої науки, підвищують рівень методологічної та естетичної культури інформаційно-технологічного суспільства.

Список використаної літератури

1. Білоус П. В. Українська література XI—XVIII ст. : навч. посіб. для самост. роботи студ. / П. В. Білоус, О. П. Білоус. — К. : Академія, 2010. — 360 с. — (Серія "САМ").
2. Бурак С. Аналітичний огляд випуску книжкової продукції в 2010 році / Світлана Бурак // Вісник Книжкової палати. — 2010. — № 12. — С. 3—10.
3. Врублевська В. Шарітка з Рунгу : біогр. роман про Ольгу Кобилянську / В. Врублевська. — К. : Академія, 2010. — 512 с. — (Серія "Автографи часу").
4. Горак Р. Твого ім'я не вимовлю ніколи : повість-есе про Івана Франка / Роман Горак. — К. : Академія, 2009. — 224 с. — (Серія "Автографи часу").
5. Зборовська І. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури / Ніла Зборовська. — К. : Академія, 2006. — 504 с. — (Серія "Монограф").
6. Ітіншиш В. П. Нариси з теорії літератури : навч. посіб. / В. П. Ітіншин ; [упоряд. тексту П. В. Іванишина]. — К. : Академія, 2010. — 256 с. — (Серія "Альма-матер").
7. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К. : Академія, 2007. — (Серія "Енциклопедія ерудита").

8. *Літературознавчий словник-довідник* / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка [та ін.]. — К. : Академія, 2006. — 572 с. — (Серія "Nota bene").
9. *Поліщук Я. І ката, і героя він любив...* Михайло Коцюбинський : літ. портр. / Ярослав Поліщук. — К. : Академія, 2010. — (Серія "Життя і слово").
10. *Процюк С Троянда ритуального болю : роман про Василя Стефаника* / Степан Процюк. — К. : Академія, 2010. — 184 с. — (Серія "Автографи часу").
11. *Сеїченко М. Соціальна інформація в глобальному інформаційному просторі* / Микола Сенченко // Вісник Книжкової палати. — 2008. — № 7. — С. 3—8.
12. *Харчук Р. Сучасна українська проза: Постмодерний період : навч. посіб.* — К. : Академія, 2008. — 248 с. — (Серія "Альма-матер").

Стаття посвячена актуальній проблемі розвитку літературознавчої компетентності людини, а следовательно, и читательской культуры человека. Авто-

ром осуществлен аналитический обзор печатной продукции филологического направления издательств "Академия" и "Академвыдав". В статье доказано, что развитие литературоведческой компетентности будущего учителя-словесника напрямую зависит от уровня осведомленности граждан о литературоведческих исследованиях и художественных произведениях.

The article deals with thinking over the value of publishing in the development of literary competence of future teachers of Ukrainian language and literature. The analytical review of printed products on philology by publishing house "Academiya" and "Academvydav" is orated by the author. It is proved that the development of literary competence depends on the level of public awareness about the literary research and literary works.

Надійшла в редакцію 5 січня 2011 року